

POSSONYI LÁSZLÓ:

A RÓMAI MAGYARORSZÁG

Karácsony előtt jelent meg egy könyv Révay József tollából. *Séták a római Magyarországon* volt a címe. Eddig a legalapvetőbb népszerű ismertetését adta a római birodalom Magyarországra eső részeinek ismertetéséről. Nem kritikát akarok írni a könyvről, hisz úgy érzem, ezt a könyvet minden öntudatos külpolitikai konstellációkkal is foglalkozó magyarnak el kell olvasnia, amint hogy ismernie kell azoknak is, akik az ősmagyarságról, keleti és nyugati örökségünkről, magyar kereszténységről és pogányságról vitatkozni akarnak. Tovább megyek Révay könyvének taglalásánál, eleve úgy veszem, mintha már mindenki ismerné és beleépítette volna a magyarság tudatába ezt a könyvet. Mert szerintem bele kell építenie.

Az első világháború előtt és alatt a mi ifjúságunkban a történelemkönyvek csak arról szóltak, hogy a negyedik és ötödik század táján a római uralom Magyarország területén megszakadt és azután a hunok és avarok, valamint néhány barbár germán és szláv törzs rövid ittléte után a magyarok birtokukba vették ezt a földet. Ebben a rövid felsorolásában az egyetemet végzett magyaroknak is az az elmosódó emléke maradt a római birtoklásról, hogy átdübörögtek itt valami légiók, síremlékeket is faragtak mesteremberek, sőt templomok, szentélyek, amphiteatrumok és várbástyák is épültek, de a népvándorlás vihara, mire mi magyarok ideérkeztünk, mindent elsöpört. A tüzetesebb vizsgálat azonban, amihez most Révay József oly sikeresen szólt hozzá, azt bizonyítja, hogy ez a római birtoklás, amelynek monumentumait most ássuk ki Szombathelytől a Szilágy megyei Porolissumig, nem volt olyan futólagos, hogy nyomait közel kétezer esztendő is elmoshatta volna. A magyar Duna-táj először Krisztus születése táján vált kultúrталajjává, hogy azután ezerszázados visontagságok multán az Árpádok ismét Nyugat szerves tartozékává emeljék országunk egész területét.

A rómaiak is szétszóródó barbár törzseket találtak ezen a földön a Gellérthegy táján, kvádokat, eraviszkuszokat, kelta törzseket, a dunai limeseken túl barbár germán néptörzseket, sarmata-jazigokat és trákokat. A meghódított területeken azonban a *Pax Romana* szellemében összebékítették az itt élő népeket, nem kívántak tőlük feltétlen beolvadást, hanem a római jog áldásaiban részesítették őket és a nemrég még annyira lázongó törzsek egymásután rómaiaknak kezdték nevezni magukat. A magyarság megmaradásának titka azt hiszem főként azon a tényen alapul, hogy a rómaiak óta először Szent István folytatta ennek az ütközőtájnak klasszikus megbékítő hagyományait, ő szabott olyan törvényeket s hagyott olyan végrendeletet utódjaira, amely a különböző őslakos törzsek és bevándorlottak egyenlőjogúságát tette kötelezővé.

Valóban csodálatos az Árpádok csekélyszámában fennmaradt építészeti hagyatéka. Csodálatos, hogy a kőnélküli steppékről berobajló nomád kultúrájú magyarok hogy tudtak már ittlétük első századaiban gyulafehérvári, pécsi, veszprémi, esztergomi székesgyházakat építeni, amelyek a klasszicitás nyugateurópai fényében ragyogtak fel Európa eme nemrég még barbárok lakta viharsarkában. Csodálatos, az Árpádok zsenijét hirdető dolog ez, de nem von le semmit az értékéből, ha megpendítjük azt a szerény véleményt, hogy Szent István és utódai ezen a földterületen a római kultúra legitim folytatói voltak. Nem csak abban, hogy Rómából kaptuk a koronát, a kettős keresztet és a jogart, nem csak abban, hogy a Cluny-i reform szellemében hozták ide az örök Róma institúcióit, hanem valami szervezettebb építészeti kultúrát is átörökítő módon. Egyes szomszédaink nagyon szeretnek dicsekedni azzal, hogy a kereszténységet ők hirdették, ők hozták a magyarságnak. Senki sem akar ezekből a hithirdetői érdemeikből egy jottányit sem elvenni, mégis azt kell mondanunk, hogy a magyar kereszténység alapjaiban egyenesen a római kereszténységből származik. Dácia ugyan kiesett a kereszténnyé váló Róma kultúrköréből, mert amikor a kereszténység a harmadik században a provinciákban is terjedni kezdett, addigra Dáciát telepeseik délre való átköltöztetése után már rég kiürítették a rómaiak. Pannóniában azonban olyan virágzó keresztény élet folyt, hogy Tours-i Szent Mártonon és Szent Quirinuson kívül a történelmileg igazolható, vagy nem igazolható szentek és vértanúk egész sora hirdette az egységesen keresztény nyugateurópai legenda-irodalomban Pannónia mélységes kereszténységét. A rómaiak örökébe az ötödik században hunok, avarok, majd elszórtan barbár germán és szláv törzsek kerültek, azonban feltételezhető, hogy minden öldöklés és pusztítás közepette is megmaradt egy lappangó keresztényréteg a rövid időre hódoltató törzsek uralmi látszata alatt. Amikor tehát a magyarok, akik különben már lebediai és don-menti országukban is ismerkedni kezdtek nemcsak a keresztény, hanem a zsidó, a mohamedán, sőt talán még a buddhista tanokkal is, ideérkeztek, itt egy olyan népegyveleget találtak, amely fajilag hun és avar keveredésű is volt, lelkivilágában azonban nemzedékről-nemzedékre a római kereszténység krisztusi hagyományait is őrizte. Építészeti monументumokban, várakban, katonai táborokban, pogány és keresztény templomokban pedig a klasszikus Róma emlékjelei, ha megrongáltan is, de még itt állottak, legfeljebb a magyarok az aquincumi fővárosban Attila király városát sejdítették. Az Európából eredő, Ázsiába átcsapó s onnan fél Európát átvándorló magyarság évszázados kalandozása közepette megszerezte magának a világjáró homo-sapiens ama tulajdonságát, hogy mindenütt, minden néptől és felekezettől meg kell tanulnia, át kell vennie azt, ami jó és tudásra, használásra, továbbbalkotásra érdemes. Csak ez a tanulékony-sága, hajlékony-sága és alkalmazkodóképessége tarthatta meg a kardján kívül Európát és Ázsiát nagy kanyarban átszelő útjában és a későbbi ezer esztendő alatt.

Nem történelmi ismertetést akarok itt nyújtani, hisz az az avatott történészek dolga. Ellenben hiszek a vértanúk vérében, azokban a drága patakokban, amelyek megöntözték Pannónia földjét. Hiszek az akár kétezer év óta elmondott imák erejében, amelyek erről a földről szálltak fel az ég felé és lelki, keresztyeni, nyugati célokat hordoztak. Az Árpádoktól megszállott Dunavölgyének nyugati része, ahol a fejedelmi törzs sátorait felütötte és faházait felépítette, a keresztyenség vérkeresztségétől eljegyzett földje volt immár. Nem nyugodhatott addig rajta a magyarság, amíg Nyugatot is bekalandozva, ő is a keresztyenség képviselőjévé és harcosává nem edzette magát. A magyarság és az Árpádok zsenije éppen abban nyilatkozott meg, hogy ennek a tájnak történelmi adottságait felismerte és annak hatóvonalába építette fel életét.

Nem veszünk el tehát a tizedik századi idegen hitherdetők koszorújából egy babérlevelet sem, amikor azt állítjuk, hogy ők csak a régi római keresztyén szállásosinálók örökébe jöttek, amikor újjólag hirdetni kezdték Pannónia és az egész ország földjén a keresztyéniséget. A keresztyéniség Európa más területén is ott talált leghamarább otthonra és később építészetben, festészetben, irodalomban és zenében, ott termette legszebb virágait, ahol az antik Róma kétezer év előtt már porhanyóvá tette számára a talajt. Magát Németországot is az Elbával két kultúrszférára lehetne osztani, a nyugati felel, ahol volt római birtoklás, a német középkor csodálatos művészete, később pedig a német zene és irodalom legnagyobbjai termettek, a keleti részen pedig a szászoknál és poroszoknál, ahol a keresztyéniségnek nem voltak római gyökerei és hagyományai, a római keresztyéniséget hamar felváltotta a Rómától idegen protestantizmus.

Magyarországon a legrégebb püspöki városok, Veszprém, Pécs, Győr, Gyulafehérvár, Esztergom, vagy akár a későbbi alapítású Szombathely, római városok romjaira, vagy városmagvaira települt. Egy régi pécsi kanonok, *Szalágyi (Sallagius) István* (1738—1796) a pannóniai egyház történetéről írt munkájáról említi, hogy Péter király főtemploma a pécsi várban tulajdonképpen az egykori római Castrum helyét és alakját őrzi s ezért van mind a négy sarkában egy-egy torony. Valószínűnek tartja, hogy a keresztyéniség kezdetén az egykori római tábor helyén épült meg a Bazilika, úgy a negyedik század táján és a honfoglalás idején ezt egészítették ki és toldották meg s így lett belőle Szent Péter temploma. Rengeteg római köemlék került elő itt s ez is bizonyítaná *Szalágyi* feltevésének helyességét, de még nagyobb bizonyítékok a pécsi székesegyház körül felszínre kerültek pécsi őskeresztyén sírkamrák. Nincs időnk és terünk történelmi bizonyításokba belemerülni, így csak annak a megállapítására szorítkozunk, hogy az első Árpádok székesegyházai és templomai igen nagy részben római alapokra, római kövekből épültek. Az előbb itt lakozó, Rómát követő barbár törzsek végigszáguldottak ezen a területen, romboltak, raboltak, fosztogattak, de a magyarok géniuszuk illetőségétől megérintve, tovább építették a keresztyénnyé hasonult római tradíciók

örökségét és jogrendszerükbe is átvették a Pax-Romana minden földjünkön lakozó népet egyformán megillető jogrendszerét.

Ma is, mintha a népvándorlás idejének minden meglévő kultúrértékét leromboló fergetegét élnénk. Köröskörül idegen érdekek leselkednek jogos örökségünkre, meg kell tehát még jobban fogóznunk a multba, meg kell keresnünk azokat az erőforrásokat, — törvényeket, politikai magatartást, — amelyek az Árpádok birodalmát erőssé tették. A kevert lakosságú, fajilag és felekezetiileg divergáló népcsoportok közt érvényessé kell tennünk az ősi főhatalmat, amely azonban minden népcsoportnak és minden vallásthívőnek egyforma jogokat és kötelességeket ró ki. Az olyan szomszédos étvágyakkal szemben, amelyek országunk egyrészének dákö-román, vagy egyéb kontinuitások alapján való elragadta ását akarná történelmileg igazolni, minden erőnkkel hirdetnünk kell, hogy a rómaiság pogány monumentumaiban és máig folytatódó keresztény legitimitásával a Dunavölgye népei közül a horvátokon kívül csak a mi örökségünk. Örökségünk először, mert a római városok ittlétükkel egészen a korai középkorig építeni tanítottak bennünket: — a gyulafehérvári, pécsi és esztergomi Árpád-kori emlékek sugárzó klasszicitása nyíltan hirdeti ezt — de még inkább örökségünk a szellem jogán, mert a római egyházzal és annak törvényeivel visszatért Pannónia és Dácia földjére az immár kereszténnyé alakult római szellem és jogrendszer. Ahogy Szombathelyről Rómába mentették Szent Quirinus vértanu testét és a felszínen megszűnni látszott a keresztény élet folytonossága, de a mag újra kikélt ugyanennek a vértanunak a vetéséből, néhány száz év mulva Róma visszacsatolhatta szellemi sugárkörébe Pannóniát, amelynek tanulmányos magyarjai folytatták azt, ami az ötödik században a hunok csásái alatt összeomlott.

Egyre több római kő, városomladék kerül elő Pannónia és Dácia városai, vagy legelői alól. Ma, amikor repülőgépről csinálják a hajdani római városokról és limesekről a fényképfelvételeket, nyáron, aszály idején világosan kirajzolódnak a római városok falai, vonulatai, mert ahol kőfal rejtőzik a sekély földrétegek alatt, ott úgy a legelő, mint a vetés kiszül és árulkodó jelek vezetnek nyomra a régész hol kell ásni. A modern kor megsokszorozódott tudományos eszközeivel kell a római Magyarországnak minden monumenumát kiásnunk és a kultúrvilág szeméi elé tárunk. Magasra kell emelkednünk, magas tudományos és szellemtörténeti távlatokba, mint a térképfelvételező repülőnek, hogy lemérhessük és a világ elé társhassuk dunavölgyi kultúránk valódi gyökereit és legitimitásait, latinítással edzett magasságunkat.

Városaink tereire ki kell raknunk közszemléletre a római köveket, ahogy azt Budapesten és néhány városunkban már megkezdették, mindenütt hirdetnünk kell földünk kultúrörökségét. Amikor Marcus Aurelius császár a Garam torkolatában Esztergomnál a Duna limese fölött elterülő sötét Barabarcumot szemlélte és elgondolkozott létről és nemlétről, agyában és terveiben kirajzolódott egy, a dunainál ma-

gasabban fekvő római limes, amelyet a Kárpátok koszorúja jelentett volna. Ha Róma ezüst sasaiból nem fogy ki idő előtt a szárnyalási készség és a Duna, a Duna, erdélyi limes helyett a Kárpátok koszorúja védte volna a birodalmat, akkor talán nem szakadt volna itt meg a rómaiaktól a magyarokig a kultúrfolytonosság. Európa térképe ma másképpen festene. De ami nem történt meg, arról nem elmélkedhetünk. Számunkra csak az a fontos, hogy Marcus Aureliusnak az északi Kárpát-limesről való álmát mi magyarok valósítottuk meg, közel ezer esztendő múlva és őriztük is azt mégegyszer annyi ideig. Amikor Róma magyar örökségéről beszélünk, csak ez a gondolat erősíthet meg bennünket a továbbiakra is, hogy Európát a Kárpát limeseinél megőrizzük.

DUDÁS KÁLMÁN:

HEGYESI TÉL

A domb lábánál reggelre az ér
hosszú pajzs alá bújt.
Béres ajkán Isten szitokban él:
befagytak a vályúk.

Előttünk fázva álltak a lovak,
míg a fejsze zengett
a jégen, és lengett, mint patyolat
felhő, a lehellet.

Elősunyít úgy dél felé a fény,
fát súrolva száll át.
Kazlak derekán, cserepek hegyén
csillannak a dárdák.

De hurkot vet a domb, a hóhajú,
ögyelgő szemünkre:
túl, ingó szálon, mintha a falu
fehér füstön csüngne.

A toronynak is vámolja felét,
mered, mint gunárnyak.
A tájon két csengő hozza feléd
útját a subáknak.

Már köd üli az est kék ágait,
hajlatokat pólyáz.
Megy s a völgyön egyet még igazít
a nap, a vén órás.